

LITERATURA

Terčem komunistických represí v literárním světě se v tomto roce stávají hlavně katoličtí spisovatelé odsouzení v procesech s tzv. Zelenou internacionálou. • Nadšení vzbudil cestopis Jiřího Hanzelky a Miroslava Zikmunda *Afrika snů a skutečnosti*. • Vychází poslední kniha Ernesta Hemingwaye *Stařec a moře*. • André Gide se dostává podruhé na index. • V londýnském West Endu má premiéru *Past na myši* Agathy Christie, která je zde na repertoáru dalších sedmdesát let.

Z oficiální knižní produkce původní české literatury roku 1952 se jen těžko vybírají díla, která by se zapsala do dějin literatury. A už vůbec ne snadno se hledají ta, která by skutečně zaujala, pobavila, potěšila čtenáře. Poplatnost době na poli literatury byla zásadní, režim si nemohl dovolit pustit mezi lid díla s byt' sebemenší pravdivou reflexí skutečnosti. Jednoznačným cílem literatury byla propaganda. Obsah, resp. spíše téma měly přednost před formou. Zkoumání uměleckých prostředků bylo odsuzováno jako škodlivý formalismus. Literární kritika se mohla ohánět a také oháněla „klackem“ socialistického realismu, jediného povoleného směru, který ač vlastně nebyl nikdy přesně definován, byl závazný. A navíc stále platil program „nového dělnického umění“, jehož symbolem se staly hlediště divadel zaplněná dělníky v teplákách nebo třeba námět básníka Ivana Skály na obrození českého básnického jazyka tzv. novočeštinou štěstí, viz verše „turbogenerátory“, jako např.: „svorníkem víry vytužen/ kladivem vůle kut/ nůž frézy v hřídel zabořen“.

Příklad „poezie“ publikované v roce 1952:

Květy pro soudruha Gottwalda

*Kdyby nebyl podzim,
kdyby bylo z jara,
zašla bych do zahrady
za bílého rána.*

*Za bílého rána,
když sluníčko vstává,
náruče bych květů
pro Vás natrhala.*

*Nepostačí růže
ani sedmikrásky,
což Vám splatit můžem
celé moře lásky?*

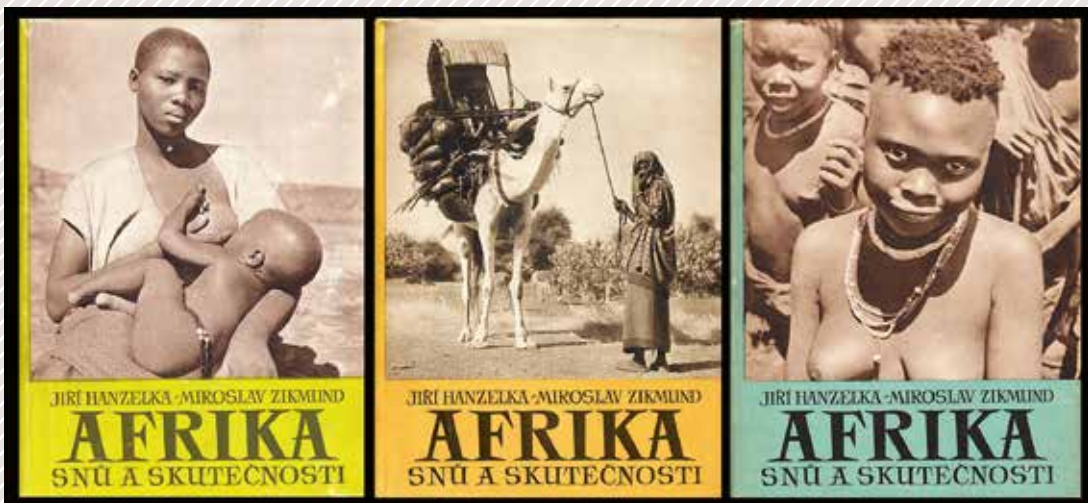
*Slunce na nás hledí
z Vašich očí denně.
My vás místo květů
láskou zasypeme.*

Marie Kratochvílová, *Literární noviny*, 22. 11. 1951

Samozřejmě, že ne všichni autoři, kteří tehdy publikovali, se přidali k novému režimu z vypočítavosti nebo ze strachu z pronásledování. Byli i ti, kteří komunistickým heslům upřímně uvěřili a uvěřili i tomu, že tvůrci mají především sloužit dosažení ideálů a tomu přizpůsobit i uměleckou tvorbu. (Ačkoli zpětným pohledem na rok 1952 jako na čtvrtý rok osobní zkušenosti s komunistickou mocí tomu lze, zejména dnešním vnímáním, jen těžko uvěřit, zjevně je to tak.) V knize *Nesnesitelná lehkost bytí* to vystihl Milan Kundera těmito slovy: „Těm, kteří si myslí, že komunistické režimy ve střední Evropě jsou výhradně výtvozem zločinců, uniká základní pravda: zločinné režimy nevytvořili zločinci, ale nadšenci, přesvědčení, že objevili jedinou cestu vedoucí do ráje. Hájili ji udatně, a popravili proto mnoho lidí. Později vyšlo najevo, že žádný ráj neexistuje, a nadšenci byli tedy vrahové.“

Legendární Tatra 87, se kterou Jiří Hanzelka a Miroslav Zikmund procestovali Afriku napříč kontinentem.

S velkou publicitou cestovali dva inženýři, kteří se poznali na studiích – **Jiří Hanzelka** a **Miroslav Zikmund** – tatrovkou po světě. V roce 1952 vyšel první díl cestopisné knihy o Africe ***Afrika snů a skutečnosti***, který líčí dojmy a poznatky Hanzelky a Zikmunda z jejich cesty automobilem z Prahy přes Bavorsko, Švýcarsko a jižní Francii a pak z Casablancы po severoafrickém pobřeží, Marokem, Alžírem, Tuniskem, Tripolskem, Cyrenaikou do Alexandrie a Káhiry, Port Saidu, podél Nilu do Súdánu a Eritreje. Všimají si nejen všedního života domorodého obyvatelstva a exotických zvláštností, ale též politických poměrů. Ačkoli tento cestopis je pochopitelně též poplatný režimu,

jinak by nemohl být vůbec vytištěn, je to inteligentní a poutavá četba, která vzbudila nadšení. O tom, že i politické vhledy Hanzelka a Zikmund předkládají na svou dobu poměrně střízlivě, svědčí závěr třetího dílu: „*Dnešní Afrika, to je sopka, jejíž podzemí se otřásá strašlivou, dodnes ještě spoutanou silou. Ale i tato sopka vybuchne a její čistý plamen sežehne všechno nečisté, sobecké a nemravné, co sem nanесли samozvaní vládcové z Evropy a jejich novodobí soupeři z Ameriky...*“

Některé literární počiny roku 1952 ale přesto stojí za to zmínit.

V románu o životě lidového zpěváka Kiliána **Chléb a písně** autor **Adolf Branald** spojil osudy svého hrdiny s historií českého dělnického hnutí. Kniha byla několikrát zfilmována. Pro Československou televizi ho v roce 1961 upravil Ondřej Vogeltanz a režíroval Antonín Moskalyk. Vogeltanz je také autorem pětidílné televizní adaptace Branaldova románu *Stříbrná paruka* z roku 2001 v režii Jana Schmidta. Podruhé román *Chléb a písně* natočil v roce 1971 jako dvoudílný televizní film režisér Jaroslav Novotný.

Hra Nazima Hikmeta **Píseň o turecké zemi** měla svou světovou premiéru v tehdy Armádním divadle v Praze (dnes Divadlo na Vinohradech). Šlo patrně o nejzajímavější představení sezony. Ve hře byli mj. obsazeni i (tehdy mladí) herci Miloš Kopecký, Otakar Brousek a Stella Zázvorková.

Na rozhlasovou četbu **Babičky** Boženy Němcové v podání Růženy Naskové z roku 1952 vzpomínali pamětníci jako na „rádiové pohlázení“.

NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRADEK A KATOLIČTÍ AUTOŘI TERČEM TVRDÝCH KOMUNISTICKÝCH REPRESÍ

Vyšehrad, nakladatelství Československé strany lidové, zaměřené mj. na náboženskou literaturu, se dostalo po Únoru do svízelné situace. Lidová strana jako součást Národní fronty sice stále existovala, ale v podstatě jen formálně, pro lepší image KSČ jako rádobý demokratické strany. A především pod vedením kolaborantů s komunisty. Standardní ediční plán Vyšehradu byl ale pro režim opravdu nepřijatelný a redakce vadila. Ředitel nakladatelství,

literární kritik a esejista Bedřich Fučík byl zbaven funkce už na podzim 1948, v roce 1951 byl spolu s dalšími katolickými intelektuály zatčen a v roce 1952 odsouzen. Rok 1952 pak byl posledním rokem, kdy nakladatelství, založené v roce 1934, smělo nést svůj tradiční název Vyšehrad. Bylo přejmenováno podle lidoveckého tisku na Nakladatelství Lidová demokracie. (K názvu Vyšehrad se vrátilo v roce 1968.)

Katoličtí spisovatelé byli odsouzeni v rámci komunistickou mocí zinscenovaného procesu s představiteli „Zelené internacionály“. Odsouzení byli obviněni z toho, že se ve spojení s bývalými členy čs. exilové vlády Ladislavem Karlem Feierabendem a Janem Černým pobývajícími v cizině snažili o vytvoření Středoevropské federace složené z Československa, Rakouska, Rumunska a Maďarska (tehdy převážně zemědělskými státy – odtud název „Zelená internacionála“). První vlna procesu skončila 26. dubna, padl jeden trest smrti a sedm trestů mnohaletého žaláře. Mezi odsouzenými byli i básníci Josef Kostohryz a Václav Renč. V červenci v Brně skončil další soudní proces s tzv. „klerofašistickou odnoží Zelené internacionály“, tentokrát zaměřený přímo proti katolické inteligenci. K trestům odnětí svobody od 7 do 22 let byli odsouzeni Václav Prokůpek, Bedřich Fučík, Jan Zahradníček, Zdeněk Kalista, Stanislav Berounský a další.

Ve druhém díle své vzpomínkové knihy Paměti (1945–1972) literární kritik Václav Černý k tomu píše: *„Osud katolických a ruralistických spisovatelů mne hluboce rozhořčil. V literární minulosti to byl sic samý protivník, jazykem mého hovorů s nimi byla jen a jen polemika, ideového druha jsem mezi nimi neměl žádného, ale teď bylo jediné: zde bylo do žaláře posíláno výhradně ideové přesvědčení a mravní stanovisko, a to výhradně za to, že byly, čím byly, otevřeně zastávaným názorem a mravním stanoviskem! Byli mezi nimi lidé, za jejichž ryzost a čistotu bych dal ruku do ohně, Zahradníček, Knap, Voříšek. Byl mezi nimi dr. Fučík, který prokázal v Listech a v Melantrichu naší levicové literatuře, a především komunistickým spisovatelům služby nespočetné – jediným měřítkem vůči nim mu vždy byla estetická hodnota, uplatňoval je, podporoval (Halase, Olbrachta, Majerovou, Glazarovou), až platíval za filokomunistu. To vše*

bylo teď zapomenuto a z těchto řad se k jeho pomoci nezvedl ani hlásek. Pro českého spisovatele, jímž jsem byl, to bylo nesnesitelné."

ODEŠLI...

Básník, prozaik a dramatik – buřič **Fráňa Šrámek** zemřel 1. července. Podle jeho lyrického románu *Stříbrný vítr* natočil Václav Krška v roce 1954 oblíbený poetický film s Eduardem Cupákem v hlavní roli.

Jaromír John, autor na mnoho let povinné školní četby *Rajský ostrov* o dětských dobrodružstvích na Žofíně v době stavby Národního divadla, zemřel 24. dubna.

Režisér **Jiří Frejka** patřil mezi nejvýznamnější osobnosti české divadelní avantgardy. I on čelil kritice a samozřejmě vnímal všudypřítomné zatýkání a procesy, které v roce 1952 eskalovaly, a 27. října spáchal přímo v budově karlínského divadla sebevraždu.

Autor kultovního *Nikoly Šuhaje loupežníka* **Ivan Olbracht** zemřel 20. prosince ve věku sedmdesáti let.

STAŘEC A MOŘE

Ernest Hemingway publikoval poprvé novelu **Stařec a moře**, kterou napsal o rok dříve na Kubě. Byla to jeho poslední kniha a možná ta nejslavnější.

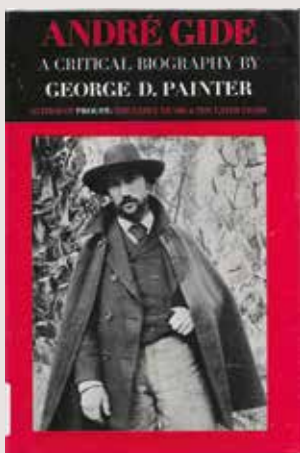
Starce a moře napsal Ernest Hemingway na Kubě. Autorova socha v baru v Havaně.

Kniha 90 klasických knih pro lidi v kalupu nabízí ve vždy ve čtyřech stripech štiplavý destilát z knih, které stojí za přečtení. Takto její autor Henrik Lange ztvárnil Starce a moře.

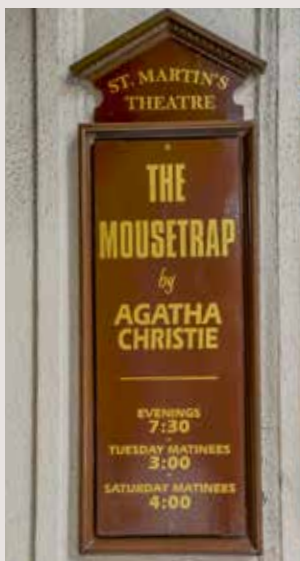
ANDRÉ GIDE PODRUHÉ NA INDEXU

Papežská kancelář 1. června 1952 oznámila, že dává na index zakázaných knih všechna díla francouzského prozaika Andrého Gida (1869–1951). Prakticky to znamenalo, že je katolíci nesměli číst. Důvodem bylo, že Gide se zabýval příliš kontroverzními tématy a reflektoval je vůči římskokatolické církvi a Vatikánu nešetrně. André Gide se tak dostal na index už podruhé. V roce 1936 jeho knihy zakázali všem věrným komunistům šířit a číst Sověti. Bylo to poté, co vydal svůj *Návrat* ze SSSR, ve kterém kritizoval tamní systém a projevil hluboké rozčarování z návštěvy této země.

PAST NA DIVÁKY

V Londýně měla 6. října 1952 premiéru divadelní hra Agathy Christie **Past na myši**, která je v repertoáru divadla St. Martins v londýnském West Endu hrána dodnes. Během šedesáti let, tedy do roku 2012, měla přes 25 000 repríz a zhlédlo ji tedy už přes milion diváků. Nyní je toto číslo pochopitelně mnohem vyšší.

Původně šlo o rozhlasovou hru, která měla premiéru už v roce 1947. Byl to narozeninový dárek Agathy Christie pro královnu Mary, babičku dnešní anglické královny Alžběty II. Vysílala se tehdy ale pod názvem *Tři slepé myšky*. Děj se odehrává v nově otevřeném penzionu U Klášterní studny. Sněhová bouře a přerušný kabel elektrického vedení jej však odříznou od světa. Vytvoří tak izolaci, v níž se obtížně odhalují skrytá tajemství i komplikované vzájemné vztahy postav hry. Jasně je jen to, že někdo se chce pomstít za zločin spáchaný před léty na bezbranných dětech...

ODEŠLI...

Ve věku devadesáti dvou let zemřel norský spisovatel, nositel Nobelovy ceny z roku 1920 **Knut Hamsun**. Zaujal psychologickými prózami. Už ve své prvotině *Hlad* z roku 1890 dokázal v ryze literárním textu přesvědčivě vylíčit lidské trauma. Nobelovu cenu získal za knihu *Matka země*. Černou skvrnu v jeho životopise tvoří období okupace, kdy několikrát veřejně vystoupil na podporu nacistů.

První americký nositel Nobelovy ceny za literaturu (z roku 1930) **Sinclair Lewis** zemřel 10. prosince v Římě. Ve svých satirických románech dokázal skvěle kritizovat maloměstské prostředí. Americké označení maloměšťáka výrazem „Babbit“ vzniklo podle jeho stejnojmenného románu z roku 1922.

Z NOVINEK SVĚTOVÉ LITERATURY ROKU 1952:

- Isaac Asimov: *Kosmické proudy*
- Ivan Bunin: *Život Alexeje Arseňjeva*
- C. S. Forester: *Kadet Hornblower*
- Richard Gordon: *Doktor v domě*
- Agatha Christie: *Smysluplná vražda*
- Ellery Queen: *Král je mrtev*
- John Steinbeck: *Na východ od ráje*
- Rex Stout: *Večerní host*
- Kurt Vonnegut: *Mechanické piano*

